

**BAYBURT-ERZURUM İLİ KOP DAĞI MÜDAFAASI TARİHİ MİLLİ PARKI'NIN
EKOTURİZM KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

**THE EVALUATION OF KOP DAĞI MÜDAFAASI HISTORICAL NATURAL PARK IN
BAYBURT-ERZURUM IN THE FRAME OF ECOTURISM**

Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara
erdogan@ankara.edu.tr

Arkeolog Nergiz BELEN

Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara

ÖZ

Doğal, kültürel ve tarihi alanların korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması amacı ile ülkesel kalkınma sürecinde doğal ve tarihi alanlar milli park olarak ilan edilmektedir. Kop Dağı Müdafaası Milli Parkı; 2016 yılında Bayburt ili Merkez ilçesi ile Erzurum ili Aşkale ilçesi arasında konumlanmış Türkiye'nin 42. Milli parkı olarak tescillenerek koruma altına alınmıştır. Kop Dağı Müdafaası Milli Parkı sahip olduğu doğal değerlerinin yanında I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunun durdurulmasında büyük önem taşıması ve gerek savaşın gerekse Türklerin geleceğinin seyrini değiştiren önemli bir cephe olması nedeni ile tarihi ve anıtsal değere sahip bir alandır. Tarihi çok daha eski dönemlere dayanan alan tarihi ipek yolu güzergahının tam ortasında yer almakta, yörede ipek yolu kalıntıları halen bulunmaktadır. Kop Dağı Müdafaası Milli Parkı alanın tarihi değeri ve alan içerisinde bulunan çok sayıda şehitliklerinin yanı sıra nesli tehlike altında olan Stschys Bayburtensiz isimli endemik bitki varlığı ve Türkiye'nin en zengin kelebek alanlarından biri olması, 10'u endemik 37'si nadir olmak üzere 134 kelebek türünü barındırması nedeni ile milli park statüsünü almıştır. Türkiye ulusal tarihinde önemli bir yere sahip olan bu cephenin tarihi kimliği, milli parkın sürdürülebilir kalkınma ve doğal kaynak değerlerinin gelecek nesillere iletilmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen bu çalışma ile söz konusu milli parkın kaynak değerleri irdelenerek, sorun ve olanakları ortaya konarak gerek ülke ekonomisine katkı sağlanması gerek sorumlu ekolojik temelli turizm yaklaşımı olan ekoturizm açısından değerlendirilmesine yönelik öneriler geliştirilecektir. Yerel ve ulusal ölçeklerde tarihi, doğal ve kültürel değerlerin envanter oluşturulması ve benzer çalışmalara örnek teşkil etmesi amaçlanmıştır. Ekoturizm olgusu irdelenerek bileşenleri ortaya konmuş, ekoturizm aktiviteleri ile alanı ziyarete gelecek hemen her yaş grubunun ülke tarihi ile ilgili önemli olaylara sahne olmuş bu tür alanlar ile ilgili bilgi edinmeleri ve deneyim yaşamaları hedeflenmiştir. Yanı sıra Kop Dağı Müdafaası Milli Park alanı için ekoturizm temelli koruma ve kullanım önerileri geliştirilmiş, bölgenin turizm potansiyeli göz önünde bulundurularak yörenin kalkınması ve sürdürülebilirliğine alternatif kullanım yaklaşımları tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Milli park, Kop Dağı Müdafaası, Koruma, Ekoturizm, Bayburt, Erzurum

ABSTRACT

In order to conserve and sustain natural, cultural and historical values, areas subject to these values are restricted as national parks. "Kop Dağı Müdafaası Historical National Park" which is situated between the cities of Bayburt and Erzurum was restricted in 2016 as the 42nd. national park of Turkey. "Kop Dağı Müdafaası Historical National Park" is important as being a defense area against Russian army during The First World War as well as it's natural, historical and memorial values. Although 9.700 people were died and 15.000 people were injured during the battle; Turkish army had won the battle in a great victory. So, the area has a great memorial, historical and symbolic value. Besides, the area situated on the mid point of old silk road exceeds its cultural value. On the other hand, there are the cemeteries of the died soldiers during in the war adding values to the area. Besides the area is in habiting an endemic plant namely " Stschys Bayburtensiz" and a rich habitat of butterflies as well as local plants and 37 rare migue butterfly species. In this context, the conservation of the area with it's historical identity and natural resource values gains importance. In this study, first of all the enviromental resources of the area were identified and the problems and potentials of the national park and it's near environs were set. Then, ecoturism approach will be discussed in case of all these components. At the final stage on one hand suggestion about the conservation and usages for "Kop Dağı Müdafaası Historical National Park" area in the frame of ecoturism were be proposed; on the other hand, alternative usages and potentials for the devolpment and sustainability of the area in case of ecoturism as for as it's tourism potential is discussed.

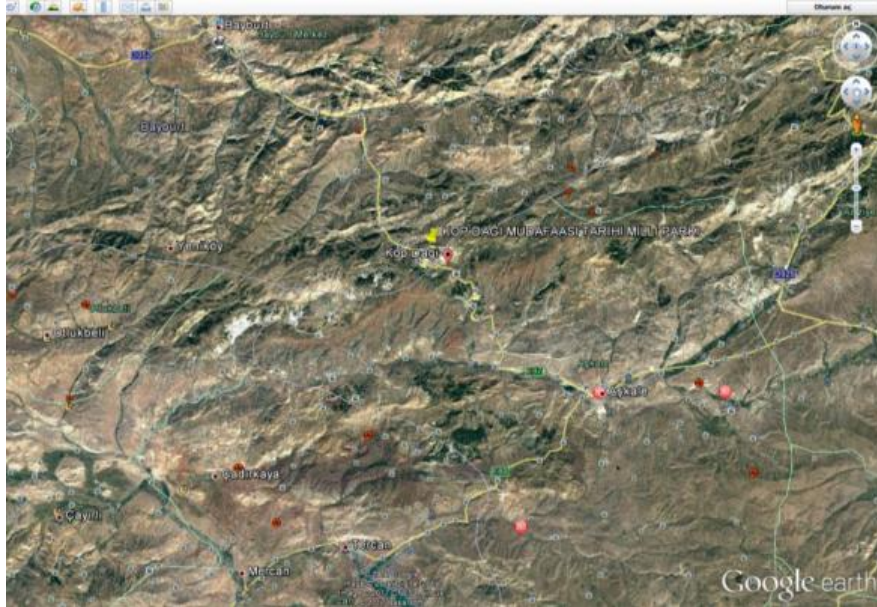
Keywords: National park Kop Dağı, Conservation, Ecotourism, Bayburt, Erzurum

Giriş

1900'lü yıllarda, turizm kavramı giderek artan dinlenme gereksinimi ve hava değişimi aktivitesi olarak nitelendirilmekte ve özellikle deniz, kum güneş olarak değerlendirilmektedir. Bugün bireylerin gereksinimleri ve istekleri değişim göstermiş, turizm kavramını da farklı anlamlar kapsamında zenginleştirilmiş ve çeşitlendirilerek, deniz turizmi, doğa turizmi, kırsal turizm, tarım turizmi, mağara turizmi, ekoturizm gibi alternatif yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Bu turizm kavramları arasında ise özellikle doğal alanlar için koruma yaklaşımları da içeren ekolojik temelli ekoturizm olgusu ön plana çıkmıştır. Ekoturizmin diğer turizm yaklaşımlarından ayrılmasının en önemli nedeni ise kent yaşamından sıkılan ve doğadan kopan bireylerin tekrar doğaya dönme çabası ve isteği olmuştur. Şehir hayatının monotonluğundan ve karmaşasından sıkılan bireyler doğa ile bütünleşme gereksinimi ile alternatif arayışlar içine girmişlerdir.

14.04.1982 tarih ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'na göre milli park, "bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları" olarak tanımlanmaktadır. Bu yasal statü ve tanım kapsamında milli parklar korunması gerekli tarihi ve doğal özellikleri ile bölgenin, nadir alanların sürdürülebilir korunması için çalışmalar yapılması gereken alanlar olarak seçilmektedir. Milli parkların bu özelliklerinden dolayı tanıtımı, deneyimlenmesi ve korunması için en uygun turizm yöntemi olarak da ekoturizm yaklaşımı gündeme gelmektedir.

Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı, Trabzon-Bayburt-Erzurum-İran Uluslararası E-97 Karayolu üzerinde ve Bayburt'a 45, Erzurum'a 75 km mesafededir. Alan İstanbul'a 1174 km, Ankara'ya 820 km, İzmir'e 1399 km, Van'a 495 km mesafede konumlanmıştır (Şekil 1). Erzurum Havaalanına ise yaklaşık 70 km uzaklıktadır. Bayburt ve Erzurum illeri sınırları içinde yer alan 6335 ha büyüklüğündeki "Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı" 31.10.2016 tarih ve 2016/9486 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile milli park olarak ilan edilmiş ve bu karar 15.11.2016 tarih ve 29889 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Muharebenin bugüne ulaşabilmiş izleri olan; mevziler, siperler, şehitlikler, anıtlar ve muharebede kullanılan binalar alanın temel kültürel kaynak değerlerini oluşturmaktadır. Milli Park alanının toplam yüzölçümü 2.527 ha olup, bunun 1.663 ha'ı Bayburt İli sınırlarında, 864 ha ise Erzurum İli sınırları içinde yer almaktadır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı (OSİB) 2017;2).

Şekil 1: Kop Dağı

Yöntem

Bu araştırmanın ana materyali Bayburt ve Erzurum illeri sınırları içinde bulunan Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı'dır. Çalışmanın gerçekleştirilmesinde izlenen yöntem üç aşamalı olup

ilk aşamada literatür araştırması gerçekleştirilmiş, konu ve araştırma alanı ile ilgili her türlü yazılı ve görsel veri ve kaynak değerlendirilmiştir. İkinci aşamada ise; farklı dönemlerde arazi etüd-analiz çalışmaları yapılarak milli parkın mevcut durumu, sorunları ve olanakları saplanmıştır. Son aşamada ise; analiz çalışmaları doğrultusunda elde edilen veriler sentezlenerek alan için uygun olan ekoturizm stratejileri belirlenerek öneriler geliştirilmiştir.

Bulgular

Ekoturizm Kavramı

Ekoturizm doğal çevre ve kaynakların etkin bir biçimde korunduğu, doğa seyahati odaklı ve sürdürülebilirlik ilkeleri kapsamında gerçekleştirilen ve 1990 yıllarında gündeme gelen bir turizm yaklaşımıdır. Kitle turizminin yarattığı olumsuz etkilere bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.

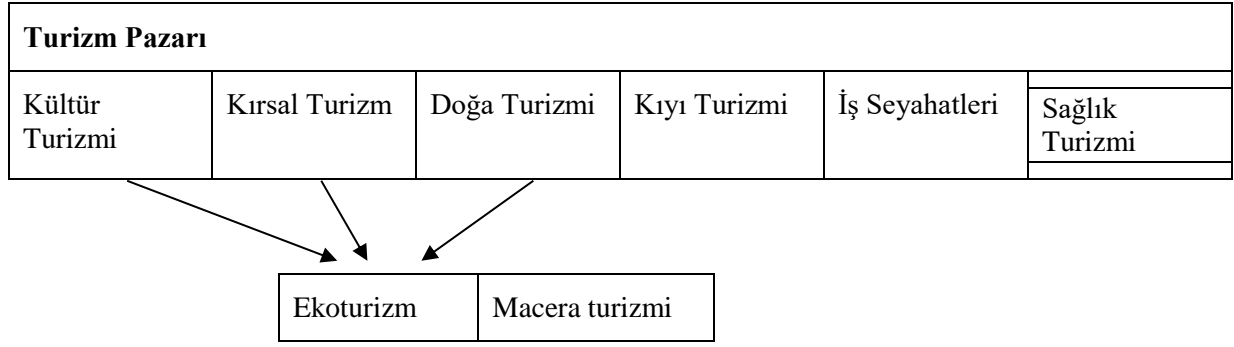
Dünya Ekoturizm Derneği ekoturizm olgusunu 'doğal alanlara yapılan, yerel halkın refah düzeyini geliştirme ve çevreyi koruma amacı güden sorumluluk sahibi seyahat' olarak tanımlamaktadır. Örneğin yağmur ormanlarında gerçekleştirilecek bir yürüyüşün orman varlığına, alana ve yerel kalkınmaya yarar sağlaması ekoturizmin temel çıkış noktalarından biri olmaktadır. Aynı şekilde bir rafting etkinliğinin, ancak su havzasının korunması ile ilgili farkındalığı artırması ve/veya havzanın korunması için destek sağlaması ekoturizm kapsamında değerlendirilen uygulamalar olmaktadır. Ekoturizm ile ekolojinin korunduğu sürdürülebilir turizm hedeflenmektedir. Burada sürdürülebilirlik ile anlatılmak istenen çevrenin korunmasının yanı sıra turizm aktivitelerinin gerçekleştirildiği bölgedeki kültürel ve sosyal yaşamın da korunmasının yanı sıra ekolojik temelli aktiviteler ile bölge kültürü ve geleneklerinin sürdürülebilirliğinin devamlılığı ve desteklenmesidir (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (Baka, 2012; 3).

Ekoturizm kavramı sürdürülebilirlik tartışmaları ile gündeme gelen bir olgudur. Sürdürülebilir gelişme ve aynı zamanda çevreye uyumlu bir yaşam için ekolojik ve ekonomik kararların bir arada ele alınması doğal alanların ve kırsal bölgelerin, geleceğin turizm alanları olarak, turizmin olumsuz çevresel etkilerinden korunması, güncel turizm aktiviteleri kapsamında turistlerin çevresel sorunların bulunmadığı ortamlarda, doğa içinde turistik etkinliklere katılması şeklinde gerçekleşmektedir (Akpınar ve Bulut, 2010). Kırsal alanda; doğal ve/veya tarihi özgün değerlerin belli bir ölçüde bulunduğu yörelerde temel ekonomik uğraşısı tarım olan nüfusun, tarımsal faaliyetlerini sürdürmesinin yanı sıra ziyaretçi konaklayabilecek şekilde yönlendirilerek alt ölçekte turizm işletmeciliği yapılması sağlanarak alternatif turizm faaliyetlerinin gelişimi amaçlanmaktadır (Erdoğan ve Temizel 2017;5).

Ekoturizmin Avantajları

- Yerli halk için ekonomik yarar sağlamakta ve yaşam kalitesini yükseltmektedir.
- Endüstriyel uygulamaların geliştirilemeyeceği orman köyleri gibi bölgelerde istihdam ve ekonomik canlılık sağlayan bir yaklaşımdır. Bu sayede bu bölgelerden yaşanan göçlerin önüne geçilebilmekte hatta ters göç yaşanmaktadır.
- Ekoturizm konseptinde yerel halk kendilerini ve bölgelerini etkileyen kararları almakta katılımcı ve belirleyici olmaktadır.
- Ekoturizm doğal ve kültürel mirasın korunması ve Dünya biyoçeşitliliğinin sürdürülmesini sağlamaktadır.
- Yerel halk ile iletişimi ve daha önce deneyimlenmemiş olan değişik aktivitelere olanak sağladığı için ziyaretçiler için farklı faaliyet alanları yaratmaktadır.
- Turizmin ekonomi, çevre ve sosyal yaşama olumsuz etkilerini en aza indirmektedir.
- Ekoturizm kültürel açıdan duyarlı olup turist ve yerel halk arasında doğru iletişimin gerçekleşmesini destekleyerek yerel gurur kaynağı ve güven oluşturmaktadır.
- Ekoturizmin bir diğer avantajı da yüksek maliyetli yatırımlar gerektirmemesi; böylece gelişmekte olan ülkelerde hızla benimsenen bir sektör olmasıdır (Baka 2012;7).

Çizelge 1: Turizm türleri-ekoturizm ilişkisi (Baka, 2012)

Uluslararası Ekoturizm Topluluğu (The International Ecotourism Society-TIES) ekoturistlerin özelliklerini belli kriterler doğrultusunda tanımlanmıştır. Bunlar;

- 35-54 yaş aralığında, %52'si erkek, %48'i kadın; değişik sosyal ve sportif aktivitelerde bulunan kişilerdir.

- Ekoturistler ve bu düzeyde gelire sahip kişiler daha üst gelir gruplarından olup, %26,6'sı 90.000 ABD Doları üzerinde, %39,5'i yönetici konumunda, % 82'si en az üniversite eğitimi almış kişilerdir.

- Yıllık seyahat harcamaları geleneksel bir turistten ortalama 2000 USD daha fazla ve %26'sından fazlası bir destinasyonda 1000-1500 USD harcanmaktadır.

- Ekoturistlerin % 50'sinden fazlası bir destinasyonda yaklaşık 8-14 gün kalmaktadır.

- % 60'ı eşleri ile, % 15'i çocukları ile ve % 13'ü yalnız seyahat etmektedir.

- Ekoturist için motive edici unsurlar bozulmamış doğa, yerel yaşamı, yerel kültürü, yaban yaşamı ve doğa yürüyüşü etkinlikleridir.

- Sürekli yeni yerler görme ve yeni deneyimler yaşama isteği söz konusudur (Anonim 2012; Erdoğan ve Temizel 2017; 6).

Ekoturizm toplulukları, koruma bilincini ve sürdürülebilir seyahat kavramlarını birlikte algılamaktadırlar. Bu olgu da ekoturizm aktivitelerini uygulayan ya da bu aktivitelere katılanların ekoturizm ilkelerine uygun davranmasını gerektirmektedir. Genel anlamda değerlendirildiğinde ekoturizm ilkeleri:

- Çevre ve ekoloji üzerinde oluşabilecek etkinin en aza indirilmesi,

- Çevre kaynakları, doğal ve kültürel farkındalık ile saygının oluşturulması,

- Ziyaretçilere ve yerel halka olumlu deneyimlerin yaşatılması,

- Koruma için doğrudan ekonomik yarar sağlanması,

- Yerel halk için ekonomik yarar sağlanması ve güçlendirilmesi,

- Ev sahibi ülkenin politik, çevresel ve toplumsal yapısına ilişkin bir duyarlılık oluşturulmasıdır (Sungur, 2012; Erdoğan ve Temizel 2017;6).

Sadler (1990) ve Wight'a göre (1993) ideal bir sürdürülebilir ekoturizm modeli 9 temel ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkelere göre ekoturizm;

- Çevre kaynaklarını tüketmemeli ve çevreye duyarlı olmalıdır,

- Birincil, katılımcı ve aydınlatıcı deneyimler sağlamalıdır,

- Tarafların (yerel topluluklar, devlet, sivil toplum kuruluşları, endüstri, ziyaretçiler) seyahat öncesi, gezi sırasında ve sonrasında eğitimlerini kapsamalıdır,

- Kaynağın gerçek değerlerinin farkında olunmalı; koşullar ve sınırlar doğru tanımlanmalıdır.

- Çevre kaynaklarına, yerel halka ve endüstriye uzun dönemde yarar (koruma, bilimsel, toplumsal, kültürel ya da ekonomik değerler) sağlamalıdır,
- Ekoturizm etkinlikleri dışsal kaynaklara olduğu kadar içsel etkinliklerde de çevreye duyarlı olmalıdır (Sungur 2012; Erdoğan ve Selin 2017; 5).

Kop Dağı Mücadelesi Tarihi Milli Parkı

Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı yasal anlamda Türkiye'nin 42. milli parkı olarak 2016 yılında ilan edilmiştir. Söz konusu milli parkın sahip olduğu doğal değerlerinin yanı sıra I. Dünya Savaşı'nda Rus ordusunun durdurulmasında büyük önem taşıyan, gerek savaşın gerekse Türklerin geleceğini belirleyen önemli bir cephe olması, tarihi ve anıtsal değere sahip olması nedeni ile milli park statüsüne kavuşturulmuştur (şekil 2,3).

Şekil 2: Kop Dağı (DKMP Arşivi)

Şekil 3: Kop Dağı mevzilerinde bulunan savaş malzemeleri (DKMP Arşivi)

Doğal Değerler

Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı ortalama 2500 m. rakımı ile yüksek dağ ekosisteminin gerektirdiği her türlü doğal zenginlik, habitat özellikleri ve görsel değere sahip bir alandır. Alanın büyük bir kesimi bozulmadan doğal kimliği ve ekolojik değerleri ile bugüne ulaşabilmiştir.

Milli park, Bayburt ve Doğu Karadeniz iklimi ile Doğu Anadolu iklimi arasında, karasal özellikleri ağırlıkta olan bir geçiş iklimine sahiptir. Kuzeyde sınır oluşturan Karadeniz sıradağları, Karadeniz iklim etkilerinin bu alanda ilerlemesini engellemektedir. Bu nedenle bölgede yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve kar yağışlı olan Doğu Anadolu'nun karasal ikliminin etkileri söz konusudur. Bayburt İli ortalama yıllık toplam yağışı ise 442.1 mm'dir (OSİB 2017;17).

Samsun'dan başlayıp Gürcistan sınırına kadar uzanan, kuzeyde Karadeniz, güneyde ise yaklaşık olarak Kuzey Anadolu Fayı ile sınırlandırılan Doğu Pontid Orojenik Kuşağı içerdiği kaya topluluklarının çeşitliliği nedeni ile özellikle son yıllarda içerdiği doğal bitki ve hayvan varlığı oluşturması ile bilimsel odak noktası niteliği kazanmıştır (OSİB 2017;17). Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı alanında Alpin ekosistemi yanı sıra az miktarda orman ekosistemi de görülmektedir.

Kop Dağı, Türkiye'nin en zengin kelebek alanlarından biridir. Alan, varlığını sürdüren kelebek türlerinin 10 tanesi endemik, 37'si nadir olmak üzere toplam 134 kelebek türüne habitat oluşturan bir ekosisteme sahiptir (OSİB 2017; 24) (Şekil 4).

Şekil 4: Kop Dağı'nda görülen bazı kelebek türleri (DKMP Arşivi)

Araştırma alanında *Glaucium* sp (Boynuz gelincik), *Echium vulgare* L. (Adi engerekotu), *Caltha palustris* L. (Bataklık nergisi), *Primula auriculata* Lam. (Çuha çiçeği), *Primula elatior* L. (Çuha çiçeği), *Muscari neglectum* Guss. (Salkımlı Sümbül), Karasu Nehri çevresinde *Prunus* sp., *Juniperus* sp.(ardıç), *Pyrus* sp (Ahlat) bitki türleri mevcuttur (Sezen ve Yılmaz 2010;61).

Kop Dağı'nın doğal bitki örtüsünü step formasyonu oluşturmakta olup, bu örtünün alt sınırı, 1900-2000 metrede ve üst sınır 2400 metrede son bulmaktadır. Bu doğal bitki örtüsü, yer yer *Astragalus globosus* Vahl. (Yuvarlak geven) toplulukları ile yer yer de geniş alanlarda mera hayvancılığına uygun verimli çayırliklar ile kaplıdır (OSİB 2017; 16).

Milli park alanında genellikle ormanların doğal yayılışının en üst sınırı ve pineatum denilen zonda yer almaktadır. Bu orman yayılışının üstünde Alpinetum denilen zonda ise alpin bitkileri bulunmaktadır. Genellikle yüksek rakımlarda *Pinus sylvestris* L. (sarıçam), *Populus tremula* L. (titrek kavak) ve *Betula pendula* Roth. (huş) ağaçlarından; alçak rakımlarda ise *Quercus* sp. (meşe), *Ulmus glabra* Huds. (karaağaç), *Rosa canina* L. (kuşburnu) gibi ağaç ve ağaççıklardan oluşmaktadır.

Milli park alanı farklı habitatları ve göç yolları üzerindeki konumu ile Çoruh Vadisi kuş gözlemciliği açısından en önemli bölgelerden biridir. Vadi barındırdığı 207 farklı kuş türü (Bekir 2008) ve eşsiz doğal değerleri, farklı seçenek ve deneyimler sunmaktadır Çoruh Vadisi'nde rastlanan kuş türlerinden Kara Ağaçkakan (*Dryocopus martius*) ve Bozkır Şahini (*Buteo buteo vulpinus*) Milli parkın önemli yerel hayvan varlığını oluşturmaktadır (Sezen vd 2011; 61).

Kop Dağı yakınında yer alan köy yerleşimleri ile dikkat çekmekte olup, Bayburt iline yakın mesafede bulunan kayak merkezi özellikle de Bayburt'a hizmet etmektedir. Kop Dağı'nın Erzurum sınırları içinde kalan kısmı dağ ve yayla turizmine, sahip olduğu bitki potansiyeli ile botanik turizmine olanak sağlamaktadır. Kop Dağı'nın zirvelerinde yer alan *Populus tremula* (titrek kavak), *Juniperus communis* bulunmaktadır.

2016 yılında Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı resmi olarak milli park ilan edildikten hemen sonra alanın sürdürülebilir yönetiminin sağlanması için Uzun Devreli Gelişme Planı hazırlanmıştır. Planın temel amacı; Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı'nın tarihi öneminin ortaya konması, Milli park'ın sahip olduğu tarihi ve kültürel kaynak değerlerinin uzun dönemde korunmasının sağlanması, yapılacak uygulamalar ile yöresel ve bölgesel ekonominin geliştirilerek eğitim-tanıtım ve yönetim faaliyetlerinin desteklenmesi ile Milli park'ın sahip olduğu kaynak değerlerin etkin ve sürdürülebilir kalkınmasının sağlanması ve böylece koruma-kullanma dengesinin korunmasıdır. Diğer hedefler ise;

Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Park'ının kaynak değerleri ile sürekliliğinin sağlanarak, kontrollü kullanım ilkeleri ile tarihi milli park içinde ve çevresinde yaşayan yöre insanı ve ziyaretçi aktivitelerini destekleyen, yerel ekonomiye katkı sağlayan çevreye duyarlı bir planlama anlayışıdır (OSİB 2017; 12)

Kültürel Değerler

Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Park alanı içinde yer alan Kop Dağı, coğrafi açıdan konumlandığı Bayburt ve Erzurum illeri arasında çok kritik ve stratejik bir konumda bulunmaktadır. Milli park alanı Doğu Anadolu'yu Karadeniz'e bağlayan ve Trabzon'dan Tebriz'e kadar uzanan İran Transit Yolu olarak da adlandırılan "**Tarihi İpek Yolu**" üzerinde bulunmaktadır. Bu güzergahın en stratejik mevki noktası ise I. Dünya Savaşında da kritik bir nokta olan Kop Geçiti oluşturmaktadır.

I. Dünya Savaşı'nda Türkler için önemli üç büyük zaferi söz konusudur. Bunlardan ilki; savaşa katılan ve Dünya Savaşı'nın iki senede biteceğini tahmin eden büyük devletlerin, stratejik, siyasi ve ekonomik planlarını bu beklenti ile yapmalarının yanında Türk Milleti'nin bütün tahminleri altüst eden şanlı direnişi ile I. Dünya Savaşının planlanandan iki sene daha uzamasına sebep olan **Çanakkale Zaferi**'dir.

Diğeri ise Halil Paşa komutasındaki Türk birliklerinin 29 Nisan 1916 da (bu günkü Irak'ta bulunan) Kut-ül Ammare'de başlarında tümen komutanı General Towhsend olmak üzere, yaklaşık 13.000 kişilik bütün bir İngiliz tümeninin esir alınmasını sağlayan **Kut-ül Ammare Zaferi**'dir.

Son zafer ise, araştırma konusu olan Türk tarihine 2. Plevne Zaferi olarak geçen ve Ruslar karşısında yazılmış destansı bir savunmadır. Dünya tarihinde hak ettiği değeri alamamış fakat dönemin koşulları ile bütünüyle incelendiği zaman bu topraklarda verilen mücadelenin, askeri harekât teknikleri, gerek lojistik gerekse coğrafi konumu itibari ile sıradan, basit ve mahalli bir savunma olmadığı, doğu cephesinin, dolayısı ile Türkiye ve Türk ulusunun kaderini etkileyen önemli ve destansı bir savunma olduğu gerçeğini ortaya çıkaran **Kop Dağı-Bayburt Müdafaası**'dır.

Bayburt-Kop Savunması'nı Türk tarihinde adı geçen başarılı diğer savunmalardan ayıran ve üstün kılan boyut ise: diğer bütün savunma savaşlarının önceden hazırlanmış tahkimatlı mevzilerde yapılmış olmasıdır. Ne var ki Bayburt-Kop Savunması sahra tahkimatı ile yani her askerin yanında bulunan hafif teçhizat ve arazide bulunan malzemeleri ile acil bir durumda ivedilikle hazırlanan mevzilerde, "hazırlıksız savunma" şeklinde gerçekleştirilmiştir. Lojistik açıdan ise, Türk ulusu savunma için ne kadar hazırlıksız ise, Rus ordularının taarruz için o ölçüde hazırlıklı olmasıdır. Birliklerin ikmal için Karaorgan-Sarıkamış Demiryolu ve deve nakliye kolları kurmuşlardır. Osmanlının ikmal yolu ise İstanbul- Ulukışla arası demiryolu, Ulukışla-Sivas- Erzincan-Bayburt arası sarp dağ geçitlerinden oluşan toprak yoldan ilerleyecek biçimde olmasıdır (Şekil 5) (OSİB 2017; 32)

Şekil 5: Kop Dağı, mevziiler ve şehitlik (DKMP Arşivi)

Bayburt-Kop Savunması, tarihte hakettiği değeri göremeyen pek bilinmeyen, fakat I. Dünya Savaşı'nda, doğu cephesinde Rus ordusunun durdurulmasında önemli bir yeri olan; yalnız doğu cephesinin değil, ulusun ve Anadolu topraklarının geleceğini ve tarihi seyrini değiştiren büyük bir mücadeledir. Şöyle ki:

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale, Suriye, Irak ve Şark (Doğu) cephelerinde savaşmıştır. 1915 Sarıkamış faciasından sonra doğu cephesi dağılmış durumda iken; 1916'da, amacı doğudan Anadolu ve İstanbul'u işgal etmek olan Rus Ordusunun büyük harekâtının başlamasıdır. 16 Şubat 1916'da Erzurum, 19 Nisan 1916'da Trabzon Rusların eline geçmiştir. 16 Şubat'ta Erzurum'u ele geçiren Rus Ordusu başkomutanı Yudinech Paşa, 250.000 kişilik ordusuna hitaben: "Artık karşımızda Türk Ordusu diye bir şey kalmamıştır. Çar'ın emri gereği Haziran ayında İstanbul önlerinde olacağız" demiştir. Yudinech Paşa'nın, bu hedefi gerçekleştirmesinin ilk koşulu ise Erzurum-Trabzon Yolu'nun ele geçirilmesidir. Bu ise Kop Dağı'nın ele geçirilmesi ile mümkün olacaktır.

Doğu Harekâtı, Karadeniz'den Hamedan'a (İran) kadar, yaklaşık 1000 km cephe üzerinde gerçek bir operatif harekât muharebesi olarak gerçekleşmiş ve 16 kolordu ve 10 süvari tümeni gibi büyük kuvvetlerin harekâtına sahne olmuştur. Burada kale, mevzi harbi, hareket harbi, yarma, cenahlardan kavrama harekâtı gerçekleştirildiği için daha enteresan olmuştur. Bayburt-Kop Savunması ise;

Şark cephesinde savaşan III. Ordu harekâtının özellikle ağırlık merkezini 3. Mıntıka oluşturmuştur. 3. Mıntıkeyi kapsayan Bayburt ve çevresindeki (Kop, Bahtlı Tepe, Ziyerettepe, Çoruh ve Masat Dereleri arasındaki Kalederesi Tepe, Kaçkar, Kırklar Tepe, Soğanlı, Yamalı, Kemer ve Zigana Dağları) savunma savaşlarını, V. Kolordu Komutanı olarak M.Fevzi ÇAKMAK 20 Mart-15 Temmuz 1916 tarihleri arasında, tam dört ay süre ile Bayburt'tan yönetmiştir. Bu savunmada V. Kolordu ile birlikte Binbaşı Halit Bey'in (Deli Halit – Halit KARSIALAN) komutasında Bayburt ve çevresinden gönüllü milisler ve Teşkilat-ı Mahsusa erlerinden oluşan, 3 Alaylı Çoruh (Eski Milo) Müfrezesi de üstün çaba ve fedakârlık göstermiştir. 20 Mart-15 Temmuz 1916 arasında süren Bayburt-Kop Savunmasında, milis birlikler hariç resmi olarak 9.700 şehit, 15.000 yaralı olmak üzere 24.700 adet kayıp olmuştur. Bu süreçte Rusların kaybı ise 40.000 olmuştur (OSİB 2017; 23).

I. Dünya Savaşı'nda doğu cephesinin 3. Mıntkasını oluşturan alanda top yolları ve savaş mevzileri iklim koşulları dışında hiç bozulmadan bugüne kadar ulaşabilmiştir. Bu mevziler uydu fotoğraflarında (Google Earth) bile görünmektedir. Alanda savaşta kullanılmış Osmanlı ve Rus savaş malzemeleri bulunmuş; bazı kesimlerde ise mezar alanları saptanmıştır. Ayrıca milli park içinde tarihi sit alanı da bulunmaktadır.

Kop Geçidi'nin bulunduğu noktada 31 Ağustos 1963 yılında açılışı yapılan ve köylü-şehirli bütün Bayburt halkı ile beraber Bayburt garnizon komutanı tarafından yaptırılan "Kop Şehitleri Abidesi" yer almaktadır (Şekil 6).

Şekil 6: Kop Şehitlik Anıtı (DKMP Arşivi)

Milli park alanının bir bölümü 17.10.1993 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Kop Dağı turizm alanı sınırları içinde kalmaktadır. Turizm alanı içinde kış sporları merkezi de bulunmaktadır. Bu alan, rekreasyonel çeşitlilik açısından doğa turizminin birçok uygulamasına potansiyel oluşturacak nitelikte kaynak değerine sahip bir alandır. Milli park alanı çevresinde, halkın temel geçim kaynağı tarım ve özellikle hayvancılıktır. Halkın kaynak değerleri üzerine etkileri ise oldukça azdır.

Milli parka en yakın yerleşim alanı yaklaşık 4 km mesafede Kop köyüne bağlı Kopdibi Mahallesi bulunmaktadır. Özel mülkiyete konu sahalar dışarıda bırakılmış olup, kısmen marjinal tarım alanları bulunmaktadır (Şekil 7). Yöresel giyim tarzı, ehram ve yöresel yemekler kullanılmaktadır. Ayrıca Bayburt yöresine ait halk müziği ve geleneksel oyunlar halen devam etmektedir. Yöre halkı geçimini tarım ve özellikle de hayvancılık ile sağlamaktadır (OSİB, 2017; 15).

Şekil 7: Kop Dağı mevziileri (DKMP Arşivi)

Sonuç ve Öneriler

Turizmin ana amacı ziyaretçileri farklı doğal ortamlara yönlendirmek ve kültürel etkinlikler yaşatmak deneyimlendirmek, kazandırmak, bulunduğu alan ve mekanlardan uzaklaştırabilmektir. Bu nedenle doğal çevre, yaşam biçimi ve yerel özelliklerin entegre olduğu yerel kültürün devamlılığı turizmin için en önemli bileşendir. Kıyı turizmi rutininden sıkılan insanlar bozulmamış doğa, kültürel çevre ve tarihi bir ortamda alternatif tatil talepleri artmıştır. Bu kapsamda ekoturizm doğa ve çevre koruma odaklı olması nedeni ile insanların farklı nitelikte ve ortamda tatil gereksinimlerine cevap vermektedir.

Anadolu yüzyıllar boyunca birçok savaş ve istila ile karşı karşıya kalmıştır. Bu savaşlar arasında tüm dünyayı da etkileyen 1. Dünya Savaşı'nın ayrı bir yeri vardır. Hemen tüm Dünya ülkelerinin katıldığı bu savaş birçok yıkıma neden olmuştur. Bu savaşın o dönemde Osmanlı İmparatorluğu tarafından cephe açılan Doğu Anadolu cephelerinde ise bir çok kayıp vermiş olup en önemlilerinden biri Sarıkamış faciasıdır. Az bilinen ise kop Dağı Müdafaası olmuştur. Oysa savaşın seyrini değiştiren, ülke ulusal tarihi açısından dönüm noktası olan ve Kurtuluş Savaşı'na zemin hazırlayan Kop Dağı Müdafaası olmuştur.

Yanı sıra Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı biyoçeşitlilik açısından zenginliği, tarihi ve kültürel çeşitliliği ile ekoturizm için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Kop Dağı Müdafaası Milli Parkı alanın tarihi değeri ve alan içinde bulunan çok sayıda şehitliklerinin yanında nesli tehlike altında olan *Stachys Bayburtensis* isimli endemik bitki varlığı ve Türkiye'nin en zengin kelebek alanlarından birisi olması nedeni ile ekoturizm için potansiyel oluşturan birçok kaynağa sahip bir alandır.

Kop Dağı'nda kamp alanlarına yer verilmesi kampçılığa, yayla turizmine, Kop Dağı Kayak Merkezi'nin bulunması nedeni ile kış turizmine, Kop Dağı Şehitliği ile tarihi ve kültürel değerlere, Kop Dağı'nın ve Çoruh Nehri'nin etrafında bulunan bitki örtüsü ile de botanik turizmine olanak sağlamaktadır. Bu anlamda tüm yıl boyu, dört mevsim turizm potansiyeline sahip bir yöredir.

Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı için eko turizm öneriler şunlardır;

- Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı alanının bütüncül olarak değerlendirilmesi ve bu kapsamda barındırdığı özgün değer ve özelliklerin özelde de algılanmasını sağlayacak bir kurgunun oluşturulması gerekmektedir.
- Kop Dağı Milli Parkı için genel bir dolaşım kurgusu belirlenmeli; bu kurgunun mevcut topografya ile uyumlu, doğal ve kültürel değerlere zarar vermeyen ve alanın en iyi biçimde sunumunu sağlayan nitelikte yapılandırılması gerekmektedir.
- Kop Dağı Muharebesi'nin nasıl ve hangi koşullarda gerçekleştiğinin açıklandığı, tarihlendiği ve kurgular ile anlatıldığı bir açık hava müzesi haline getirilmesi gerekmektedir.
- Şehitlikler, mevzii ve siperleri ile peyzaj kaynak değerleri, kültürel, doğal değerlerin entegrasyonu ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir.
- Milli parkın özellikle tarihi önemini ön plana çıkartılmalı, yerel halk ve ziyaretçileri bu konuda bilinçlendirilmeli, özellikle her yaş grubuna yeterli tanıtım ve bilgilendirme ile bu alanın ulusal ve ülke tarihi açısından önemini algılanması sağlanmalıdır.
- Alan etkin, verimli, hizmet odaklı ve uzun vadeli tarihi milli park yönetimine kavuşturulmalıdır.
- Milli parkın özgün kimlik değerleri ile tanınırlığının artırılarak ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtımın yapılması, Türk-Rus Savaşı'nın gerçekleştiği alanın barış ve dostluk merkezi olarak düzenlenmesi ve şehitliklerin etkili bir peyzaj tasarımı ve düzenleme çalışması ile bu özelliklerin etkin bir biçimde vurgulanması gerekmektedir.
- Milli park alanına ulaşımın kolay ve rahat bir şekilde sağlanarak alana erişimin kolaylaştırılması gerekmektedir.
- Dönem olaylarının net ve etkin biçimde simülasyonlar ile anlatan bir müze oluşturulması gerekmektedir.
- Bütüncül peyzaj tasarımı ve bitkilendirme çalışmaları ile alanın ekolojisinin desteklenmesi ve kurgulanması gerekmektedir.

Ekolojik Temelli Alternatif Turizm Önerileri	
Turizmi Türü	Aktivite türü
Anı/hatıra Turizm	Alanda yaşanan savaş ve izlerinin gelen ziyaretçilere gösterildiği ve senaryolaştırılarak anlatılarak ziyaretçilerin o dönemde yaşanan olayların anlatılmasının sağlanması
Yayla Turizmi	Alan içinde bulunan Kop Yaylası'nın agroturizm kapsamında değerlendirilmesi ve geleneksel yaylacılığın sürdürülmesinin desteklenmesi
Kırsal Turizm	Alanda bulunan kırsal yerleşmelerin ev pansiyonculuğu ile turizme kazandırılması ve alanda devam eden geleneksel tarım ve hayvancılığın ekoturizm aktiviteleri olarak yerel kalkınmanın desteklenecek biçimde sürdürülmesi,
Fotosafari	Milli park alanının Türkiye'nin en zengin kelebek alanlarından birisi olması ve 10'u endemik 37 nadir olmak üzere 134 kelebek türünü barındırması ile fotosafari ve amatör fotoğrafçılık etkinliklerinin sürdürülmesi

Dağ ve Doğa Yürüyüşü	Kop Dağı 2000-3000 m'nin üzerinde rakıma sahip olup atlı, dağ ve doğa yürüyüşüne ve trekking aktivitelerine elverişli olması nedeni ile bölgenin yürüyüş için kullanılması
Ornitoturizm	Alanda bulunan 207 farklı kuş türü varlığının ziyaretçilere izletilmesi, ornitolojik ve kuş gözlem çalışmalarının yapılması
Botanik turizm	Alanın biyoçeşitliliğinin ziyaretçilere gösterilmesi ve etkin bir biçimde korunması

1071 yılında Malazgirt Zaferi ile Anadolu topraklarına yerleşen Türkler, Kop Dağı Müdafaası ile Anadolu'da kalıcılıklarını sağlamıştır. Bu savaşın kaybedilmesi Anadolu'yu Türk toprakları olmaktan çıkarabileceği için bu müdafa Malazgirt Zaferi ile eşdeğer bir öneme sahiptir. Bu anlamda öncelikle milli park anlamında bu kimliğe vurgu yapılarak alan bu anlamda tasarlanıp, kurgusu oluşturulmalıdır. Bu alanın milli park olarak ilan edilmesi ve alanda gerçekleştirilecek turizm aktivitelerinin ekolojik temelli olması yanında alanın tarihi kimliği ile doğal niteliklerinin doğru ve etkin biçimde korunması gerek ulusal gerekse uluslararası ölçeklerde önemli bir kazanım olacaktır.

Kaynakça

- Anonim, (1982). 14.04.1982 tarih ve 2873 sayılı Kanun Milli Parklar Kanunu.
- Baka (2012) Ekoturizm sektör raporu Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı.
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı (OSİB) (2017). *Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı*, Orman ve Su İşleri Bakanlığı Milli Parklar ve Doğa Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Sezen, I., Yılmaz, S., ve Külekçi A. E. (2011). Ekoturizm için öneri alanlarıyla Bayburt. Ulusal Akdeniz Çevre ve Orman Sempozyumu, Kahramanmaraş.
- Sezen, I., & Yılmaz, S. (2010.) Rekreatiyonel Turizm Açısından Kop Dağı'nın Peyzaj Potansiyelinin Belirlenmesi. *Journal of the Faculty of Agriculture*, 41(1).
- Erdoğan E., Temizel, S. (2017). Yozgat İli, Büyüknefes Köyü'nün Ekoturizm Kapsamında Değerlendirilmesi II. Uluslararası Bozok Sempozyumu, Yozgat.
- Eyuboglu, Y.ve ark. (2013). The nature of transition from adakitic to non-adakitic magmatism in a slab window setting: a synthesis from the eastern Pontides, NE Turkey. *Geoscience Frontiers*, 4(4), 353-375